

6 VELFERDSORDNINGENE

Gode velferdsordninger er viktig for å ivareta bondens helse og velferd. Sikker tilgang til avløsertjenester og økonomisk trygghet ved sykdom er dessuten av stor betydning for dyrevelferden. Stortinget har også pekt på viktigheten av at utøvere i landbruket skal kunne ha sosiale vilkår på linje med andre grupper, og viser spesielt til tilskudd til avløsning ved ferie og fritid og tilskudd til avløsning ved sykdom (Prop. 133 S (2015–2016)).

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at velferdsordningene er av stor betydning for jordbruksnæringa, og viktig for å ivareta bondens helse og velferd. En styrking av velferdsordningene er også et godt og målrettet rekrutterings- og likestillingstiltak.

En av årsakene til at unge vegrer seg for å ta over gardsbruk er at arbeidsmengden er stor. Dermed blir fritidsmulighetene begrenset. Kvinneandelen blant bønder er lav, omkring 16%. Undersøkelser viser at kvinner er spesielt opptatt av godt fungerende velferdsordninger. I Landbruks- og matdepartementets Prop. 1S (2020-2021) heter det under kapitlet om at «*Det er eit uttrykt mål i landbrukspolitikken at kvinner og menn skal ha dei same moglegheitene til å drive næringsverksemd innanfor landbruk og landbruksbaserte næringar.*» Bedre velferdsordninger knyttet til svangerskap, fødsel og pass av syke barn vil bidra til å gjøre det mer attraktivt for kvinner å velge bondeyrket.

Distriktsdemografiutvalget ledet av Victor Normann overleverte i desember 2020 sin rapport «*Det handler om Norge*», og peker på behovet for å legge til rette for arbeidsplasser for kvinner på bygda. Velfungerende velferdsordninger er ikke bare et likestillingstiltak med tanke på kvinnelige bønder, men også en viktig brikke for å legge til rette for familiejordbruket. Synkende fødselstall og befolkningsutvikling i distriktene har fått mye oppmerksomhet siste året.

Dersom velferdsordningene ikke følger lønnsutviklingen i samfunnet, svekkes de over tid. Det er viktig å sørge for at de blir tilstrekkelig prioritert over år.

Jordbrukets forhandlingsutvalg prioriterer velferdsordningene høyt i årets jordbruksoppgjør.

6.1 Avløsning ved ferie og fritid

Avløsning til ferie og fritid er spesielt viktig for rekruttering til næringa. Ferie og fritid har stor betydning med tanke på likestilling til andre grupper i samfunnet og er sykdomsforebyggende. Forbruksprognosen for 2022 ligger 16 mill. kroner. lavere enn i 2021.

Jordbrukets forhandlingsutvalg prioriterer en økning i satsene tilsvarende 4,7 %. Dette tilsvarer en økt bevilgning på 37,3 mill. kroner hensyntatt redusert forbruksprognose. Maksimalt tilskudd øker da med 4.000 kroner pr. foretak til 89.800 kroner.

6.2 Avløsning ved sjukdom m.m.

Formålet med ordningen er å medvirke til å dekke kostnadene til avløsning i jordbruket ved sykdom, dødsfall, svangerskap og fødsel. Den er viktig for rekruttering generelt, og spesielt for å bidra til at kvinner velger landbruk. Ordningen er særlig viktig ved langvarig sykdom for å unngå store økonomiske tap.

Til tross for koronapandemien, som man kunne sett for seg ville gitt betydelig større utbetalinger over ordningen, har forbruket ikke overgått ramma. Forbruksprognosen for 2022 følger trenden fra tidligere år med nedgang i forventet forbruk, og ligger på 133 mill. kroner.

Maksimal dagsats er i dag 1.670 kroner. Norske Landbrukstjenester har beregnet kostnaden til avløsning til 2.035 kroner pr. dag. **Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at satsen økes med 150 kr/dag til 1 820 kr/dag. Dette gir et økt bevilgningsbehov på 1,4 mill. kroner hensyntatt forbruksprognosen.**

6.2.1 *Avløsning ved dødsfall*

Gjenlevende ektefelle/samboer, barn eller foreldre etter en avdød jordbruker kan få tilskudd til avløsning inntil åtte uker etter dødsfallet. Jordbrukets forhandlingsutvalg vil peke på at dette ofte vil være situasjoner der formålet for forskriften, om at ordningen skal fungere som et sikkerhetsnett for å holde driften i foretaket i gang, vil veie ekstra tungt.

I Landbruksdirektoratets rapport fra 2019 om «Konsekvensene av å avvikle samordning mellom tilskuddet og jordbrukerens lønnsinntekt» (Rapport nr. 18/2019) oppgis det at under 1 prosent av tilskuddet til avløsning ved sykdom mm. går til avløsning ved dødsfall. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å utvide retten til tilskudd til avløsning ved dødsfall til å gjelde tolv uker, mot åtte uker i dag. Det bør være mulig å forlenge ordningen ved behov om man ser det er nødvendig for å holde driften i foretaket i gang. En slik økning vil ha en forventet årlig kostnad på i underkant av 0,7 mill. kroner.**

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at ordningen utvides fra åtte til tolv uker. Utvidelsen finansieres innenfor eksisterende ramme.

6.2.2 *Avløsertilskudd ved sykt barn*

Det vises til rapport «Evaluering av tilskudd til avløsning av jordbrukere ved sykt barn inntil 365 dager» fra 02.03.2020.

Det ble i jordbruksforhandlingene 2019 enighet om at Landbruksdirektoratet skulle evaluere muligheten for tilskudd til avløsere av jordbrukere med sykt barn for inntil 365 dager. Jordbruksforhandlingspartene har deltatt i referansegruppe for evalueringen.

Evalueringen viser at folketrygdloven i større grad enn sykdomsavløsningsforskriften har spesielle tilpasninger for de familiene som blir hardest rammet av barns sykdom eller skade.

Etter dagens regler har foreldre med sykt barn rett til avløsertilskudd i henhold til forskrift om avløsning ved sjukdom og fødsel mv. § 6. Retten til avløsertilskudd ved sykt barn er begrenset til 20 dager per jordbruker, evt. 40 dager dersom jordbruker er enslig forelder. Dette er øvre grense for tilskudd til avløsning, uavhengig av hvor sykt barnet er. Dersom man som jordbruker selv blir syk har man rett til tilskudd for inntil 365 dager.

Gjennom folketrygdloven, kap. 9 har foreldre med omsorg for svært syke barn, under visse vilkår, rett til pleiepenge og evt. opplæringspenge fra NAV. Fra og med 1.1.2019 var det ikke lenger noen begrensninger i antall dager eller tidsperiode det kan ytes pleiepenge for. Bestemmelsene om opplærings- og pleiepenge på grunn av barnets helsetilstand har ingen egne motsatser i sykdomsavløsningsforskriften per i dag.

Landbruksdirektoratets konklusjon og anbefaling var som følger:

1. Ny regel om tilskudd til avløsning av jordbrukere som har, eller kunne ha fått pleie- eller opplæringspenge på grunn av sykt barn. Det foreslås at regelen utformes likt som ved

jordbrukerens egen sykdom, det vil si at det kan gis tilskudd til avløsning for inntil 365 dager de siste tre årene, med et tilskuddsfritt opphold på 26 uker. Hovedregelen er at det kun gis ett tilskudd til avløsning for et foretak for samme periode. Det er videre foreslått at barnets sykdom eller skade må være av en slik art at de medisinske vilkårene for å motta pleiepenger fra folketrygden er oppfylt.

Økning i utbetaling per år er estimert til opp mot 3 mill. kroner.

2. Utvide dagens regel slik at det kan gis tilskudd for inntil 10 dager mer per år per kronisk syke eller funksjonshemmede barn under 18 år jordbrukeren har. Dette forslaget harmoniserer sykdomsavløsningsforskriften med bestemmelsene i folketrygdloven på dette punktet.

Økning i utbetaling per år er estimert til om lag 0,2 mill. kroner.

3. Fjerne kravet i dagens regel om at jordbrukeren har måtte være med barnet til lege/behandling hver dag det kan gis tilskudd for ved barns «vanlige» sykdom. Det skal fortsatt foreligge dokumentasjon for at barnet har vært sykt.

Økning i utbetaling per år er estimert til opp mot 6 mill. kroner.

I de forenklede jordbruksforhandlingene 2020 ble det ikke foretatt prosederinger, og temaet ble ikke tatt opp i sin helhet. Punkt 2 i forslaget fra utredningen ble tatt til følge.

Samlet kostnad for tiltak 1 og 3 beregnes i rapporten til å ligge på inntil 9 mill. kroner. I tillegg kommer tilpasning av søknads- og saksbehandlingssystemet hos Landbruksdirektoratet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er viktig å opprettholde og videreutvikle gode velferdsordninger, og støtter en gjennomføring av de øvrige forslagene til endring i ordningen for tilskudd til avløsning av jordbrukere med sykt barn for inntil 365 dager.

Endringene vil være et billig sikkerhetsnett for jordbrukere som havner i en vanskelig situasjon, og kunne bidra til at det overordnede målet med tilskuddsordningen nås i enda større grad. Foreldre som har fått innvilget 20 dager gis mulighet til å søke på nytt for inntil 365 dager.

6.3 Sykepengeordningen

Gjennom en kollektiv modell sikres jordbrukere 100 prosent av sykepengegrunnlaget etter 16 dager i den offentlige sykepengeordningen. Ordningen gjelder alle jord- og skogbrukere som oppfyller minstekravet til næringsinntekt. Budsjettet for 2021 var på 43,9 mill. kr. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å sette av 32,6 mill. kroner til ordningen i 2022, i tråd med forbruksprognosen.**

6.4 Landbruksvikar

En god landbruksvikarordning med riktig kompetanse er viktig for bonden og skaper en trygghet til hver enkelt bonde for at han eller hun har tilgang på kompetent vikar når sykdom og ulykker inntreffer. Målsettingen med ordningen er konkret at den skal bidra til delfinansiering av i alt 240 årsverk i landbruksvikarstillinger. Hele tilskuddsrammen benyttes, og forbruksprognosen for 2022 er uendret fra 2021. **Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at en god landbruksvikarordning med riktig kompetanse er viktig for bonden og skaper en trygghet i hverdagen. Tilskuddet foreslås videreført på 283.900 kroner, tilsvarende 68,2 mill. kroner.**

6.5 Tidligpensjon

Tidligpensjonsordningen (TPO) skal stimulere til tidligere generasjonsskifter og dermed bidra til rekruttering. Det utbetales tidligpensjon til om lag 650 personer i året. Landbruksdirektoratet

rapporterer at det er grunn til å tro at antallet søkere om tidligpensjon vil fortsette å synke, men noe mindre enn tidligere. Satsene ble oppjustert med 5,2% for 2021, etter å ha stått i ro siden ordningen ble etablert i 1999.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å videreføre satsene på 105.200 kroner for en enbrukerpensjon, og 168.320 kroner for tobrukerpensjon. Dette tilsvarer en bevilgning på 68 mill. kroner. til ordningen, i tråd med forbruksprognosen.

6.5.1 *Tidligpensjonsordning – praktisering der søker har mottatt arbeidsavklaringspenger/uføretrygd*

Tidligpensjonsordningen er en viktig del av velferdsordningene i landbruket og skal bidra til å lette generasjonsoverganger i jordbruket for de som har hatt hovedinntekten sin fra jordbruk/gartneri og skogbruk. **Jordbrukets forhandlingsutvalg mener forskriften om tidligpensjonsordningen må endres slik at ordningen fungerer etter hensikten.**

Vilkårene for å kunne få tidligpensjon er at «*Brukers og ektefelles/samboers samlede referanseinntekt må minst være 90.000 kroner. Gjennomsnittlig næringsinntekt i referanseperioden fra jordbruk/gartneri må utgjøre minst 25 prosent av samlet referanseinntekt*».

I henhold til forskrift om tidligpensjon § 3 (5) anses ikke arbeidsavklaringspenger/uføretrygd som referanseinntekt, men blir definert som *annen inntekt*. Sykepenger fra jordbruket anses derimot som del av referanseinntekten. At arbeidsavklaringspenger/uføretrygd ikke anses som referanseinntekt kan gi to utslag som gjør at man mister retten til tidligpensjonsordningen:

- 1) man klarer ikke å oppnå referanseinntekten på 90 000 kroner.
- 2) man får for høy «annen inntekt».

Det vil ofte gi et urimelig resultat å behandle arbeidsavklaringspenger/uføretrygd på annen måte enn sykepenger, der disse ytelsene er basert på inntekt i jordbruket. Det er derfor i forskriftens § 7 åpnet for dispensasjon i de tilfeller man mottar arbeidsavklaringspenger/uføretrygd i referanseperioden. Oppnår man ikke referanseinntekten på 90 000 kroner som følge av at man mottar arbeidsavklaringspenger/uføretrygd kan man altså få dispensasjon. I rundskrevet for forskriften fremgår det også at arbeidsavklaringspengene/uføretrygden heller ikke da skal anses som «annen inntekt». Man vil da ikke miste retten til tidligpensjonsordningen fordi man har for høy inntekt.

Det kan, med dagens ordlyd, imidlertid ikke gis dispensasjon dersom referanseinntekten er høyere enn 90 000 kroner. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener en slik tolkning/ordlyd strider med formålet til bestemmelsen. At referanseinntekten er høyere enn 90 000 kroner tilsier en sterk tilknytning til jordbruket, noe som også burde være et sterkt argument for å gi dispensasjon. Det kan ikke ha vært formålet med bestemmelsen at kravet til 90 000 kroner skal virke som en slags skranke ved dispensasjonsvurderingen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at § 7 må endres på følgende måte:

Brukers og ektefelles/samboers samlede referanseinntekt må minst være 90.000 kroner. Gjennomsnittlig næringsinntekt i referanseperioden fra jordbruk/gartneri må utgjøre minst 25 prosent av samlet referanseinntekt.

Fylkesmannen kan etter en særskilt vurdering;

- a) *la næringsinntekt fra fiske, fangst og annen næring som drives som tilleggsnæring til jordbruk inngå i referanseinntekten*
- b) *fravike kravet i første ledd første punktum for søkere som har hatt et lavere inntektsnivå*

- c) *innrømme tidligpensjon til søkere som ikke oppfyller kravet i første ledd første punktum eller får for høy annen inntekt på grunn av arbeidsavklaring eller hel eller delvis uførhet».*

6.6 Partssammensatt arbeidsgruppe for rekruttering av kvinner til landbruket

Det er fortsatt få kvinnelige bønder, selv om kvinner har inntatt mange andre arenaer i tilknytning til landbruket. Det er mange jenter i landbruksutdanningene, og som tillitsvalgte og ansatte i landbruksorganisasjonene.

På 1990-tallet ble det satt ned et eget offentlig likestillingsutvalg i landbruket som jobbet med temaer knyttet til odelsjenter og rekruttering av kvinner til landbruksyrket, men de senere årene har det ikke vært arbeidet spesielt med temaet. Siden 1999 har andelen kvinnelige bønder kun økt med 4% og er nå på 16% (ref. Resultatkontrollens oversikt over andelen kvinner blant personlige brukere). Dette gjør at det fortsatt er relativt få kvinnelige rollemodeller i landbruket.

Samtidig vet vi at kvinneandelen i statistikken ikke reflekterer den reelle kvinneandelen som medvirker i næringa. Praksis rundt registrering av enkeltpersonforetak i Enhetsregistret gjør at vi har mange gårdsbruk der menn eier, og der kvinner er med i drifta, men uten å synes i statistikken. Økt kvinneandel betinger også gårdsoverdragelser. På nye gårdsoverdragelser vet vi at kvinneandelen er høyere enn for landbruket totalt sett (35,6% kvinner i 2018). Det er imidlertid fortsatt en vei å gå.

Bønder som får barn opplever at det er krevende å være bonde i småbarnsperioden. Lav lønnsomhet gir utfordring for rekruttering til næringa generelt. Det er nødvendig igjen å rette oppmerksomheten mot hva som hindrer jenter i å vurdere landbruket som yrkesvei, og hva som er utfordringene i yrkesutøvelsen som bonde.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det nedsettes en partssammensatt arbeidsgruppe som skal jobbe med rekruttering av kvinner til landbruket. Mandatet for arbeidsgruppa skal være (men ikke være begrenset til):

- **å frembringe kunnskap om hvilke faktorer som virker begrensende for at kvinner tar over og driver landbrukseiendom.**
- **foreslå tiltak som kan bedre rekrutteringen og motivere til flere kvinner i landbruket.**
- **foreslå konkrete regelverksendringer og regelverkspraksis for å gjøre det mer attraktivt for kvinner å gå inn landbruket.**
- **foreslå konkrete virkemidler og regelverksendringer knyttet til fødsels- og småbarnsperiode for bønder generelt.**

Arbeidsgruppen skal fremlegge sin rapport i forkant av jordbruksoppgjøret 2022, med frist innen 1.3.2022. Det foreslås at Landbruksdirektoratet er sekretær for arbeidsgruppa.

6.7 Velferd, oppsummert

	Bevilgning 2021	Bevilgning 2022
Tilskudd til avløsning ferie/fritid	1 224 mill. kr.	1 261,6 mill. kr. Økt makssats til 89 800 kr.
Tilskudd til avløsning ved sykdom mm	144,2 mill. kr.	145,6 mill. kr. Gir økt maksimal dagsats på 1 820 kr. 9 mill. kr. Endringer som følge av rapport om «Tilskudd til avløsning ved sykt barn...» 154,6 mill. kr. samlet.
Tilskudd til sykepengeordningen	43,9 mill. kr.	32,6 mill. kr.
Tilskudd til landbruksvikar	68,228 mill. kr.	68,228 mill.kr.
Tilskudd til tidligpensjon	72,55 mill. kr	67,95 mill. kr.
Sum økt bevilgningsbehov 1150.78		31,8 mill. kr.